

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ У СТУДЕНТСЬКІЙ МОЛОДІ

4. Климчук А. Фінансова грамотність населення України залишає бажати кращого / А. Климчук. – Режим доступу: <http://www.business-territory.com/.../finansova-group>.

5. Підвищення фінансової культури українського населення [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://news.finance.ua/ru/~1/2011/05/29/240050>.

6. Приходько Б. Стратегічні напрями

підвищення рівня фінансової грамотності населення України / Б. Приходько // Вісник Національного банку України. – Київ, 2014. – №2 (216). – С. 11 – 16.

7. Фінансова грамотність населення в діалектиці сучасних освітніх тенденцій / С.І. Юрій, Т.О. Кізіма // Фінанси України. – 2012. – № 2. – С. 16 – 25.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2016

УДК 37.017.4 – 057.875

Оксана Васюк, доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки

Настасія Зарубенко, магістр

Національного університету біоресурсів і природокористування України, м. Київ

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ У СТУДЕНТСЬКІЙ МОЛОДІ

Проаналізовано підходи науковців до означення поняття “громадянське виховання”. Розкрито форми і методи громадянського виховання та виокремлено домінуючі, що є ефективними у формуванні громадянськості студентської молоді.

Ключові слова: громадянськість, громадянське виховання, форми, методи виховання.

Літ. 9.

Оксана Васюк, доктор педагогических наук, доцент кафедры педагогики

Настасія Зарубенко, магистр

Національного университета биоресурсов и природопользования Украины, г. Киев

МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВОСПИТАНИЯ ГРАЖДАНСТВЕННОСТИ В СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

Проанализированы подходы ученых к определению понятия “гражданское воспитание”. Раскрыты формы и методы гражданского воспитания и выделены доминирующие, являющиеся эффективными в формировании гражданской ответственности студенческой молодежи.

Ключевые слова: гражданственность, гражданское воспитание, формы, методы воспитания.

Oksana Vasyuk, Doctor of Sciences (Pedagogy), Associate Professor of the Pedagogy Department

Anastasiya Zarubenko, Master National Agriculture University of Ukraine, Kyiv

THE METHODOLOGICAL ASPECTS OF CIVIC EDUCATION OF STUDENTS

The article analyzes the approaches of scientists to the definition of “civic education”. It discloses the forms and methods of civic education and the dedicated dominant, which are effective in the formation of civic consciousness of students.

Keywords: a citizenship, civic education, forms, methods of education.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Падіння освітнього і культурного рівня підростаючого покоління, посилення бездуховності, а також зниження ролі освіти і недооцінка значення виховання – це головні причини, що актуалізують проблеми громадянського виховання молоді в сучасному суспільстві.

Аналіз основних досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. До проблеми громадянського

виховання зверталися такі зарубіжні дослідники: Д. Пріслі, Ж.-Ж. Руссо, К. Гельвецій, Г. Гегель, а також українські вчені: М. Костомаров, К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський. Із психологічної точки зору проблеми громадянського розвитку особистості досліджували: Б. Ананьєв, І. Бех, М. Боришевський, П. Ігнатенко, О. Киричук, Н. Косарева, Л. Крицька, Л. Поплюжний. Питанням громадянського виховання присвячені роботи В. Андрущенко Т. Завгородньої, У. Кецик Л. Корінної, І. Кучинської, М. Прищак, Л. Рехте, М. Рудь, Л. Сохань, Б. Ступарик, К. Чорної, В. Шинкарука та ін. Проблему громадянського

виховання студентської молоді, досліджували: Т. Ліхневський, М. Михайличенко, Н. Нікітіна, А. Панчук, В. Плахтеєва, І. Сопівник, І. Щербак та ін.

Формулювання цілей статті. Метою цієї роботи є окреслення поглядів науковців щодо означення поняття “громадянське виховання” та розкриття домінантних форм і методів успішного виховання громадянськості у студентської молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Концепції громадянського виховання громадянське виховання трактується як процес формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що дає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично, юридично дієздатною та захищеною. Громадянське виховання насамперед спрямоване на виховання у особистості чутливого ставлення до свого оточення, заохочення до суспільного життя, в якому права людини є визначальними [5, 7 – 13].

Поняття “громадянське виховання” є змінним. На кожному історичному етапі розвитку суспільства спостерігалися різні підходи до визначення його сутності. Це зумовлювалося насамперед різним розумінням громадянськості як феномена, який характеризується сукупністю певних якостей.

Ідеальний громадянин успішної держави, на думку видатних представників античності, це той, для кого головне в житті – служіння державним інтересам, їхня підтримка, захист, а також виконання громадянського обов’язку, який є критерієм поняття “добročесність” (у перекладі на сучасну термінологію – “громадянськість”) [3, 9].

Нині важливою є думка німецького філософа І. Канта, який стверджував, що у громадянському вихованні необхідно виходити із загальнолюдських цінностей, які зближують, об’єднують людей різних національностей [3].

Громадянськість у добу Козацької держави, за визначенням історика М. Грушевського, визначається “високим рівнем національної свідомості, патріотизмом, активністю народу, його героїчною боротьбою за свободу й незалежність” [2, 115].

Громадянське виховання сучасності, за визначенням О. Сухомлинської, є підготовка молоді “до життя у громадянському демократичному суспільстві, взаємопов’язаному світі; визнання й прийняття цінностей, що є головними, визначальними для даного суспільства” [6, 3]. Громадянське виховання нерозривно пов’язане з відродженням нації, демократизацією та гуманізацією суспільства, поглибленням самоуправління народу.

Цінність громадянського виховання для суспільства проявляється, передусім, у його політико-правових основах, що свідомо або несвідомо визнається більшістю; у впливі цих цінностей на духовний світ людини (її світогляд, моральність); у активній поведінці в усіх сферах життя; в забезпеченні громадянської і патріотичної єдності людей [4].

Виховання цінностей громадянського суспільства у студентів, засноване на усвідомленні ними своїх прав та обов’язків, є процесом, який передбачає безпосередню участь у діяльності інститутів громадянського суспільства: навчальних закладів, професійних, неурядових об’єднань, засобів масової інформації, національно-культурних і релігійних організацій [5].

А. Панчук під громадянським вихованням студентів університету розуміє процес формування свідомого громадянина, патріота, професіонала, тобто людини з притаманними їй особистісними якостями й рисами характеру, світоглядом і способом мислення, почуттями, вчинками та поведінкою, спрямованими на саморозвиток та розвиток демократичного громадянського суспільства. Він переконаний, що громадянськість як якість особистості охоплює: патріотизм, національну свідомість, лояльне ставлення до встановлених у державі законів, почуття власної гідності, повагу до прав людини, уміння дотримуватися прав і обов’язків тощо. Вона забезпечує громадянську спрямованість особистості як сукупність стійких мотивів, що орієнтують на ідентифікацію з українським народом, громадянськими цінностями, та громадянську поведінку, яка зумовлює прояв індивідуальної активності в різних сферах суспільного життя [6].

Аналіз наукової літератури, присвяченої проблемі виховання громадянськості, дає нам підстави стверджувати, що:

1. Переважна більшість науковців розглядають громадянськість як інтегровану якість особистості, яка характеризується такими цінностями, як патріотизм, національна свідомість, почуття власної гідності, повага до прав інших громадян, до держави, її владних структур тощо. Вона виражається у гармонійному поєднанні патріотичних, національних та міжнародних почуттів.

2. Громадянське виховання є процесом засвоєння особистістю соціокультурного досвіду, який дає їй можливість відчувати себе морально, соціально, політично, юридично дієздатною і захищеною в суспільстві та брати безпосередню

участь у діяльності інститутів громадянського суспільства. Утвердження громадянських цінностей має здійснюватись із чітко усталеною громадянською позицією. Громадянське виховання – це цілеспрямований творчий педагогічний процес, реалізація якого має здійснюватись для розв'язання суперечностей, їхнє подолання в активній, педагогічно спрямованій і взаємопов'язаній взаємодії студентів і викладачів.

3. Громадянське виховання характеризується високим рівнем національної свідомості, патріотизмом, активністю народу, його героїчною боротьбою за свободу й незалежність, пов'язане з відродженням нації, демократизацією та гуманізацією суспільства, поглибленням самоуправління народу. Громадянське виховання орієнтує особистість на ідентифікацію з українським народом, громадянськими цінностями та громадянською поведінку.

Наголосимо, що вищі навчальні заклади відіграють важливу роль у справі громадянського виховання. Адже вони виховують майбутню еліту нації, що буде готовою до здійснення професійної діяльності на загальнолюдських позиціях із урахуванням глобальних світових соціокультурних і технологічних процесів. Саме у вищому навчальному закладі формування громадянської набуває ознак систематичного, послідовного, цілеспрямованого процесу, який забезпечений не лише ґрунтовною методикою, а й потужним людський потенціалом відданих своїй справі педагогів. Ефективність громадянського виховання значною мірою залежить від спрямованості виховного процесу у вищому навчальному закладі, форм і методів його організації.

Громадянське виховання нині розглядається як широка освітня концепція, що спрямована не лише на формування у майбутніх громадян уявлень про сучасні соціальні проблеми і шляхи їхнього вирішення, але і на виховання певних особистісних якостей, умінь і позицій, необхідних громадянину демократичного суспільства з урахуванням головної мети виховання – становлення свідомого громадянина, а також завдань професійної підготовки конкретної категорії фахівців [9].

В українській системі освіти зміст громадянського виховання передається студенту передусім через такі дисципліни як: історія, правознавство, етика і соціологія, політологія, історія культури тощо. Адже завдяки їм молодь вивчає і розуміє вітчизняну історію, історію свого регіону, міста, сім'ї, школи, вищого навчального

закладу з їхніми культурними традиціями, звичаями, усталеними нормами поведінки тощо.

Як стверджує М. Боришевський, сучасний вищий навчальний заклад накопичив значний досвід громадянського виховання молоді, застосовуючи як традиційні форми та методи (лекції, семінари, диспути, бесіди, самостійна робота, написання рефератів, студентські наукові роботи), так і методи активної взаємодії (дискусії, ситуативно-рольові ігри, ігри-драматизації, “мозкові штурми”, інтелектуальні аукціони, аналіз проблемних ситуацій). Важливе місце посідає проектна діяльність: організація різноманітних проектів та кампаній, видання газет і журналів у навчальному закладі, соціодрама, метод відкритої трибуни, соціально-психологічні тренінги, інтелектуальні аукціони тощо), що зорієнтовані на активну взаємодію студента з викладачем та однокурсників між собою. Методи активізації навчально-пізнавальної діяльності стимулюють творчість, ініціативу, критичне мислення тощо. А самостійне і спільне прийняття певних рішень сприяє передусім формуванню громадянської активності студента [1].

У дисертаційному дослідженні М. Чельцова [8] знайшла втілення система формування громадянської позиції студентської молоді, що передбачає її поетапне залучення до цінностей громадянина. Так, на першому курсі передбачається “Становлення студента” – входження його в студентське середовище (знайомство й первинна адаптація; залучення до навчальної й позанавчальної діяльності, її організації; професійна орієнтація тощо). На другому курсі реалізується концепція “Я-студент”, що передбачає адаптацію молоді до студентської позиції (навчально-пізнавальна діяльність; активна участь у справах академічної групи, курсу, життєдіяльності вищого навчального закладу, студентства району і міста). На третьому курсі студент поступово займає позицію “Старшого товариша”: бере участь у навчально-пізнавальній і науково-пошуковій діяльності, справах курсу, факультету, позааудиторній роботі на курсі (факультеті), в системі життєдіяльності району й міста; співпрацює з студентами молодших курсів. На четвертому курсі цілком реалізується позиція “Старшого товариша”, що включає навчально-пізнавальну і науково-дослідницьку діяльність; керівництво й організацію позанавчальної діяльності на курсі, факультеті, між факультетами; адаптація до професійної діяльності й усвідомленої, самостійної участі (самореалізації) у житті суспільства й держави. На п'ятому курсі майбутній “Випускник” готується до входження

до суспільної й професійної діяльності. Студент залучається до науково-дослідної діяльності, керівництва й організації позанавчальної діяльності на своєму й інших факультетах, навчальному закладі в цілому. Старшокурсник приймає й усвідомлює позицію “Я-професіонал” та “Я-громадянин”.

Досить цікавий і ефективний досвід громадянського виховання студентів педагогічних університетів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності запропонував А. Панчук. Зокрема ним створено туристсько-краєзнавчий клуб й розроблено програму “Громадянське виховання студентів”, яка передбачає ознайомлення студентів із фактами з історичного минулого і сучасності України, культурно-історичними пам’ятками батьківщини. Ця програма спрямована на виховання у молоді пошани до української культури та історії, позитивного ставлення до громадянських цінностей, прагнення набутти відповідних ціннісних орієнтацій, розвиток умінь реалізовувати набуті знання і цінності в громадській діяльності [6].

До найефективніших форм і методів виховної роботи щодо виховання громадянськості відносять бесіди; самостійну роботу творчого характеру; рольові ігри, створення й заповнення “Козацького літопису”, “Книги обрядовості”, “Історичного календаря”; написання рефератів за результатами подорожей, екскурсій, походів; естафети; студентські конференції; метод проектів тощо. Ефективним у розвитку в студентів умінь громадянської поведінки є їхня участь у різних видах громадської діяльності (збір історичних матеріалів, проведення виховних заходів тощо) [6].

У громадянському вихованні актуальним є “Свято рідної мови”, Шевченківські читання, уроки мужності, зустрічі з ветеранами, виховні заходи екологічного змісту, акції, що сприяють вихованню правосвідомості та розвитку підприємницької ініціативи. Важливу роль у формуванні громадянина відіграє залучення студента до участі у благодійництві, екологічних проектах, соціологічних опитуваннях тощо [1].

Висновки з даного дослідження. Нині у вищих навчальних закладах України виховання громадянськості здійснюється із застосуванням системного підходу, що передбачає постійне поетапне залучення студентів до цінностей громадянина. При цьому передусім використовується зміст дисциплін загальної підготовки фахівця.

До ефективних методів виховання належать методи проблемного навчання; метод проектів; метод аналізу ситуацій, “мозковий штурм”;

імітаційно-ігровий метод. Ефективними у громадянському вихованні є інтелектуальні аукціони; бесіди; диспути; дискусії; соціограма; метод відкритої трибуни тощо.

Значним потенціалом у вихованні громадянськості володіють такі форми як: лекції; семінари; самостійна робота творчого характеру; ситуативно-рольові та ділові ігри; навчальне проектування; конкурси; естафети; факультатив; конференції; тренінги; створення й заповнення “Козацького літопису”, “Книги обрядовості”, “Історичного календаря”; написання рефератів за результатами подорожей, екскурсій, походів; виховні заходи; виховні години; волонтерська та клубна діяльність тощо.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Здійснений аналіз методичних аспектів виховання громадянськості не претендує на вичерпність, а є спробою його узагальнення. Перспективною залишається проблема створення методики громадянського виховання студентів вищих природоохоронних навчальних закладів.

1. *Боришевський М.Й. Громадянська спрямованість як міра соціальної відповідальності особистості / М.Й. Боришевський // Пед. і психол. науки в Україні. – Київ: Пед. думка, 2007. – Т. 3. – С. 9 – 102.*

2. *Грушевський М.С. Початки громадянства: Генетична соціологія / Михайло Сергійович Грушевський. – Відень: Український соціологічний ін-т, 1921. – 328 с.*

3. *Казаева Е.А. Основные направления развития гражданского воспитания / Е.А. Казаева, Л.А. Дорошук // Проблемы образования, науки и культуры. Педагогика и просвещение. – 2009. – № 4 (68). – С. 154 – 163.*

4. *Концепція національно-патріотичного виховання молоді [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kinu.gov.ua/sport/control/uk/pufalisri/article7articid=99794&catid=9426>. – Назва з екрана.*

5. *Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності: Проект / Наук.-творч. колектив: [О.В. Сухомлинська (наук. кер.) та ін.] // Шлях освіти. – 2000. – № 3. – С. 7 – 13.*

6. *Панчук А.П. Громадянське виховання студентів педагогічних університетів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Андрій Паладійович Панчук; НАПН України, Ін-т проблем виховання. – Київ, 2012. – 210 с.*

7. *Сухомлинська О.В. Виховання як соціальний процес: особливості сучасних трансформаційних*

АНТРОПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З ДОШКІЛЬНЯТАМИ

змін [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: www.knukim.edu.ua/conferences_2004_proceedings. – Назва з екрана.

8. Чельцов М.В. *Формирование гражданской позиции студенческой молодежи высшего учебного заведения: дис. ... канд. пед. наук:*

13.00.02 / Чельцов Михаил Владимирович. – Новосибирск, 1996. – 224 с.

9. Червона Л.М. *Практики формування громадянської позиції студентів/Леся Миколаївна Червона* [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/Kis/2011_1/7.pdf. – Назва з екрана.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2016

УДК 364.652.2 – 054.73

Надія Ашиток, доктор філософських наук, професор
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

АНТРОПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З ДОШКІЛЬНЯТАМИ

У статті автор пропонує своє розуміння сутності антропологічного підходу в світлі сучасної модернізації освіти. На методологічній основі антропологічного підходу автор розвиває ідеї про принципи виховання студентів, що навчаються в навчальних закладах вищої професійної освіти.

Ключові слова: освіта, професійна підготовка, педагогіка, антропологічний підхід, принципи антропологічного підходу, навчальні заклади вищої освіти.

Літ. 11.

Надежда Ашиток, доктор философских наук, профессор
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

АНТРОПОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ К РАБОТЕ С ДОШКОЛЬНИКАМИ

В статье автор предлагает свое понимание сущности антропологического подхода в свете современной модернизации образования. На методологической основе антропологического подхода автор развивает идеи о принципах воспитания студентов, обучающихся в образовательных заведениях высшего профессионального образования.

Ключевые слова: образование, профессиональная подготовка, педагогика, антропологический подход, принципы антропологического подхода, учебные заведения высшего образования.

Nadiya Ashytok, Doctor of Sciences (Philosophy), Professor,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

AN ANTHROPOLOGICAL ASPECT OF TRAINING OF TEACHERS TO THE WORK WITH PRESCHOOLERS

The author highlights the understanding of the anthropological approach in the current educational modernization. The article based on the methodological basis of the anthropological approach develops the ideas concerning the principles of education of students that are studying at the higher education institutions.

Keywords: an education, professional training, pedagogy, an anthropological approach, the principles of the anthropological approach, the education institutions of the higher education.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції суспільного розвитку України потребують переходу освіти на нову концепцію підготовки майбутніх фахівців, удосконалення її якості, що вмотивовує процеси інтегрування, підвищення рівня професіоналізму, компетентності та інтелектуальної культури педагога. У цьому контексті ключовою парадигмою сучасної освіти стає гуманістична, а це потребує оновлення методологічних засад професійно-педагогічної освіти, що вимагає пошуку дієвих підходів до підготовки майбутнього педагога, який по-новому усвідомлює природу і

сутність Людини. Одним із таких підходів, на наш погляд, є антропологічний.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогіка як галузь гуманітарного знання і сфера соціально значущої практики у принципі не може існувати поза контекстом антропологічної проблематики, що усвідомлювалося педагогами минулого. Пошуку втілення антропологічних ідей у сферу педагогіки присвячені праці Я.А. Коменського, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо, які розробляли принцип природовідповідності, відзначали доцільність вільного і природного розвитку дитини. З часом дослідження з